

PETAR ŠIMUNOVIĆ (Zagreb)

PABIRCI IZ ANTROPONIMIJE SREDNJOVJEKOVNIH GRADOVA

Slaveni su dolaskom na istočni Jadran zatekli u gradovima Romane, a izvan gradova i po unutrašnjosti romanizirane starosjedioce. O njihovoj međusobnoj simbiozi na tim prostorima svjedoči toponimija. Jezična prožimanja bila su jača i dugotrajnija na Primorju. Ubrzo izvan gradova nestaje romanski živalj, ali se dugo kompaktno i organizirano drži u gradovima. Od Bara do Osora i Istre. Gradovi nisu u mogućnosti ostati potpuno zatvoreni za slavenske došljake koji žive u njihovoj neposrednoj okolici, jer su jedni i drugi upućeni svojom različitom privredom na razmjenu dobara. Nastaju i bračne veze, a s biološkom i privrednom simbiozom nastaje i jezična. Ona se ogleda u antroponimiji.

U doba dolaska Slavena na istočni Jadran u Romana je već u raspadu rimska troimenska formula. Kognomen je preuzeo ulogu glavnoga imena. Svjedoči o tome bogata predijalna toponimija i osobna imena na rimskim spomenicima u provinciji Dalmaciji.¹

U gradovima je živa tradicija nasljedovanja rimskih osobnih imena. Tome su pridonijela homofona svetačka imena, koja se s kršćanstvom sve više učvršćuju i sve više šire: *Clemens, Constantinus, Donatus, Junius, Justus, Lucius, Martinus, Maurus, Sergius, Ursus, Veteranus, Victor, Vitalis...* Njihove potvrde nađamo na natpisima od 5. do 8. stoljeća, te s osobito jakom frekvencijom nekoliko stoljeća zatim u dalmatinskim gradovima 11. i 12. stoljeća. Uz njih su česta apostolska imena: *Petrus, Jonannes, Paulus, Andreas, Jacobus...*, rimska: *Marinus, Vitalis...*, grčkobizantska: *Demetrius, Theodorus...*, germanska: *Grimaldus, Anselmus, Rainerius...*, galska: *Orlandus...* i druga.² Provenijencija, frekvencija i razmještaj tih i takvih imena u vezi su s povijesnim geopolitičkim i vjerskim odnošajima. Tako je prirodno da više imena iz grčkobizan-

¹ Vidi podrobnije u: P. Šimunović, *Prvotna simbioza Romana i Hrvata u svjetlu toponimije*. Rasprave Zavoda za jezik, 10—11, Zagreb 1984—85, 152—158; R. Matijašić, *Ageri antičkih kolonija Pola i Parentium*, Latina et graeca, Zagreb 1988, 121 str.

² K. Jireček, *Romani u gradovima Dalmacije tokom srednjega veka*, prevedeno izdanje, SANU, Beograd 1962, 25-67.

skog fonda bude u gradovima koji su pripadali bizantskoj temi Dalmaciji, dok će se germanski antroponimijski utjecaj ispoljiti u područjima franačke vrhovne vlasti.

Slavenska imena u romanskim gradovima na Primorju pratimo od 10. stoljeća. Te su potvrde malobrojne, te zaključujemo da je romanski živalj u gradovima do 10. stoljeća kompaktan, zatvoren. U 11. stoljeću, međutim, slavenska imena nose gradski priori, tribuni, svećenici, pa čak i biskupi.³ U Dubrovniku se tako u 10. stoljeću među 30-ak imena spominju *Pervana* (=Pervonja) i *Bělvce* (=Belac). Stotinjak godina zatim navode se: *Dabricius* (=Dobrica), *Desimirus*, *Paversanus*, (=Povižen), *Prisani* (=Prizanj), *Slabba* (=Zloba), dok su složena imena *Bladimir* i *Goyslaviz* te, *Rasti* i *Predo* u funkciji patronima. Godine 1199. zapisan je *Dobrasclavus* kao knez, a *Desimirus* kao sudac. Iako ta imena pripadaju razvijenoj slavenskoj antroponimiji, dolaze kao patronimi i nose ih građani s najuglednijim društvenim funkcijama, ona su ipak sporadični infiltrat u jedro tkivo romanske antroponimije, u gradu gdje je hrvatska riječ rijetka, a dalmatski, raguzejski jezik u punom zamahu, koji će u tom gradu ustrajati sve do 15. stoljeća.

U Splitu, gdje je, kao i u ostalim dalmatinskim gradovima, dalmatski jezik već u 12. st. nestao iz upotrebe, god. 999. spominje se tribun *Drago*. Početkom 11. st. navodi se prior *Zerno* (=Črŕnja) 1032—1061, njegov sin *Dabro* (=Dobro) i *Cirnecha* (=Čineha) (1080). Iz toga vremena (1069) u gradu su zabilježeni *Duimus Draz* *Neslani* (1086-1119), nadbiskup *Dabrali* (=Dobrul) 1050, žene *Stana* i *Dabra* (=Dobra), te opatica *Mirazza* (1086). Na području uz istočno predgrađe Splita, u primorskim Poljicima, nastao je krajem 11. st. Sumpetarski kartular (1080), koji zapisuje, među ostalim, nadarbine crkve sv. Petra u Selu (Sumpetru) i donosi bogatu antroponimijsku građu. U toj građi udio hrvatske antroponimije je golem. Hrvatskim se imenima imenuju mnogi splitski građani, plemići i crkveni dostojanstvenici. Uz osobna imena zapisani su mnogi patronimi i mnogi nadimci. U mnoge hrvatske obitelji infiltriraju se, također, i romanska imena, osobito kršćanske provenijencije. Sav taj splet odnosa: etničkih, bioloških i jezičkih prožimanja pokazuje kako je krajem 11. st. jezik došljaka (kao mnogo ranije u Solunu za djelovanja Ćirila i Metoda) bio u svakidašnjoj uporabi u mnogim obiteljima i kako su hrvatski jezik sve više razumjeli (i govorili) splitski Romani, čiji je domaći, dalmatski jezik, bio već sasvim rastrojen i nadomješten mletačkim jezikom.⁴ U Trogiru u 11. st. također nahodimo priora *Dobranu* (=Dobronja) (1064), priora *Dragu* (1097), a ugledni građani *Mirze Bogoboysa* (1064) i *Georgius Bogoboici* (isto: Bogobojša)⁵ iz god. 1076. pokazuju svojim istim pridjevkom na začetak prvih hrvatskih prezimena.

Imena srednovjekovnog Zadra prilično su dobro istražena u radovima Vesne Jakić-Cestarić.⁶ U tom se gradu već početkom 10. st. spominje tribun *Dabro*, priorova kći *Dobrosia* (918), braća *Cernecha* i *Dabro*, a u 11. st. potvrđena su tri priora s hrvatskim imenima: *Grubisa*, *Dabro filius Bolize* (=Boljice) i *Drago*, te *Grube*, *Grubeša*, *Desa*, *Draze*, *Предъс* (=Predac), *Uilcina judex* i *Uilcinna comerzarius* (1105), a *Sluradi*, *Designa*, *Cossuta*, *Suronia* dolaze kao pridjevci.⁷ Rezultati istraživanja žen-

³ K. Jireček, o.c., str. 105.

⁴ P. Skok, *Postanak Splita*, Anali Historijskog instituta u Dubrovniku, 1, Dubrovnik 1952, 46 i d.; K. Jireček, o.c., 72, 76; P. Šimunović, o.c., 196.

⁵ K. Jireček, o.c., kazala.

⁶ Vesna Jakić-Cestarić, *Etnički odnosi u srednjovjekovnom Zadru prema analizi osobnih imena*. Radovi Instituta JAZU u Zadru, 19, 1972, 99—166; ista, *Das Volkstum des mittelalterlichen Zadar im Lichte der Personennamen*. Beiträge zur Namenforschung, 10, 1973, 119—138.

⁷ K. Jireček, o.c., 109.

skih osobnih imena pokazuju kako u 11. st. zadarske žene nose imena *Božna, Dobra, Hota, Nēza, Tihōna*,⁸ a u 12. st. već polovica zadarskih plemkinja nose hrvatska imena ili hrvatske antroponimne oznake. U 13. st. slavenska se imenska osnova nalazi u imenima 65% zadarskih pučanki i 53% zadarskih plemkinja.⁹ Zadrani su već 1177. godine dočekali papu Aleksandra III. „*laudibus et canticis in eorum lingua slavica*“, pa je očito da se u 12. st. u gradu govorilo hrvatski.

U gradovima Krku, Rabu i Osoru, gdje se romanski govor duže čuvao, osobito u gradu Krku, posvjedočena su hrvatska imena u 12. st. U Krku: Berzana (=Bržonja) i opat Dabro,¹⁰ u Rabu prior *Bellata* (=Bělota) i *Dabro* (=Dobro), u Osoru *Dabro* (svi 1186).¹¹ Toponimija na tim otocima svjedoči o kompaktnom hrvatskom življu. Toponimi kao Supetarska Draga na Rabu, Sutlovreški i Sutplatunski na Cresu, Sućandrija na Iloviku, Sutvid i Sužan na Krku¹² svjedoče o vrlo ranoj romansko-hrvatskoj jezičkoj simbiozi. To uostalom pokazuje i hrvatska antroponimija na Bašćanskoj i Valunskoj ploči iz 11. st.

Razmotrimo li tipove hrvatskih imena u dalmatinskim gradovima zapažamo da su ona u golemoj većini nastala kao hipokoristici pohrvaćivanjem složenih osobnih imena. S tvorbenog gledišta ta je kategorija najsavršeniya, a s gledišta onomastičkog sadržaja ona je najekspresivnija. Pod utjecajem te kategorije slavenskih imena nastaju hipokoristici od kršćanskih imena. Za razliku od slavenskih pokraćenih imena hipokoristika, kojima su pri imenovanju etimologije bile jasne, a etiologije razložne, svetački hipokoristici su nejasnih osnova, a hipokoristici nose izrazit meljorativni ili pejorativni naboj.

Zajedno s prodorom prvih slavenskih imena u romanske gradove nastaju pohrvaćena kršćanska imena hipokorističke tvorbe: *Jadre, Beneša, Jura, Matonja, Miho, Mihača, Petrač, Petrič* itd. Kako je repertoar kršćanskih imena bio prilično skroman, tvorbom hipokoristika taj se broj nekoliko puta uvećava, pri čemu hipokoristici izvedeni iz zajedničkoga kršćanskog imena (*Jadre, Jadreša, Jadreta*) nisu zamjenljive varijante istoga imena, već identificiraju zaseban onomastički sadržaj. U pohrvaćenim kršćanskim imenima dolazi isti tvorbeni inventar kao i u hrvatskim narodnim imenima, ali je imenska semantika drukčija. Motiv koji je u leksičkom sadržaju osnove slavenskoga imena u kršćanskom je imenu poništen, te se prenosi na kultnu moć sveca (*Vid, Ilija, Antun, Juraj, Mihovil, Lucija* itd.).

I u jednih i u drugih imena prisutna je uglavnom hrvatska tvorba. Naime, imena s romanskim sufiksima na hrvatsku imensku osnovu prilično je malo i prisutni su uglavnom ovi sufiksi:

-ulus/-olus: *Bratizolo* (Krk, 1198), *Cernolus* (Zadar, 1289), *Grubul* (Split, 1315), *Negula* (Krk, 1198), *Vulzul* (=Vlčul, Split, 14. st.)

-ole (osobito na Rabu): *Pribole, Rodole*

-ulinus/-olinus: *Dragulinus* (Trogir), *Radulinus, Živulin* (:Žive ← Johannes)

-ellus/-ella: *Budinellus, Drasellus, Prodanellus*.¹³

⁸ Vesna Jakić-Cestarić, *Ženska osobna imena i hrvatski udio u Zadru do kraja XII stoljeća*. Radovi Centra JAZU u Zadru, 21, 1974, 291—337.

⁹ Vesna Jakić-Cestarić, *ibidem*.

¹⁰ K. Jireček, *o.c.*, 110

¹¹ K. Jireček, *ibidem*.

¹² P. Šimunović, *o.c.*, 162—170.

¹³ K. Jireček, *o.c.*, 80-81.

Nasuprot tome hrvatski je tvorbeni inventar kudikamo bogatiji. Najčešći sufiksi koji u tome sudjeluju jesu: *-a, -e, -o, -n-, (-an, -en/ĕn, -enja, -in, -ina, -inja, -onja, -un), -h- (-eha, -eša, -oš, -oša), -k- (-ko, -ka, -ac, -ica), -t- (-ota, -ić), -j- (-oj); -šan, -ovan, -ihna, -ohna* i dr.

Sudimo li po antroponimiji u dalmatinskim gradovima na temelju imenske osnove i imenskih sufiksa, onda je ta antroponimija po osnovnom imenu kršćanska, a po tvorbi hrvatska. Proces integriranosti kršćanskih imena u srednjovjekovni hrvatski antroponimijski sustav bio je u dalmatinskim gradovima u punom zamahu.

U izvangradskom prostoru nahodimo pretežito slavensku antroponimiju sve do 14. i 15. stoljeća kako se očituje u Povaljskoj listina na otoku Braču¹⁴ s kraja 12. i početka 13. stoljeća. U njoj se primjećuje uzmak tzv. samotvornih imena, koja su često imala profilaktički biljeg i složenih, dugih, već prilično nefunkcionalnih slavenskih imena. Nasuprot tim dvjema kategorijama buja kategorija tzv. pokraćenih imenskih hipokrostika od narodnih, a onda i od svetačkih imena. Ekspresivni, hipokoristički likovi svetačkih imena rabe se u puku, a službeni, neutralni likovi pridružuju se svjetovnim i crkvenim dostojanstvenicima.¹⁵ Tako imenski lik nosi u sebi sadržaj društvenoga statusa. Udio slavenskih imena u kršćanskoj antroponimiji dalmatinskih gradova, osobito onih koji su bili sjedišta biskupija (Bar, Kotor, Dubrovnik, Split, Zadar, Krk, Rab, Osor) od 14. stoljeća u sve je većem uzmaku i kudikamo je oskudnija od slavenske antroponimije u Budvi, Korčuli, Omišu, Šibeniku, Ninu, Pagu, u kojim gradovima u to doba ni zamjetnijih tragova starom romanskom življu nije bilo.

Širenjem gradskih područja u 14. i 15. stoljeću učvršćuje se u tim seoskim sredinama kršćanska antroponimija. Dobro se to može pratiti za dubrovačko područje u radu N. Kapetanića i N. Vekarića: „Uticaj kršćanstva na izbor osobnih imena u selima Dubrovačke Republike:¹⁶ Sve do u 15. stoljeće, dok Rat, Konavli i dubrovačko Primoje nisu bili u sastavu Dubrovačke Republike više od 90% stanovnika tih područja nosilo je hrvatska imena.

Prijelaz na kršćansku antroponimiju izmijenio je simbole u imenima, a imenski repertoar bio je bitno smanjen. Muška narodna imena uzmicala su u prvom naletu brže od ženskih. No s vremenom će repertoar ženskih narodnih imena biti sasvim nadomješten kršćanskim imenima.

Taj prevrat u imenskom fondu gdje se osobito bogat fond hrvatskih narodnih imena zamjenjuje kršćanskim imenskim fondom koji je vrlo oskudan odražava se na otežanoj komunikaciji, jer se javlja jaka entropija kad isto ime nosi velik broj osoba. Entropija je pristuna i na horizontalnom planu unutar određenog područja, određene socijalne ili obiteljske zajednice i na vertikalnom planu nasljeđovanjem istoga imena. u različitim generacijama istoga roda. Dogodilo se stoga u 17. stoljeću da je manje od polovice stanovništva dubrovačke okolice i preko 60% ženskog pučanstva nosilo samo pet različitih imena. Sav kršćanski repertoar reduciran je u 18. stoljeću na 40-ak muških i 20-ak ženskih imena.

¹⁴ P. Šimunović, *Antroponimijski sustav Povaljske listine i Povaljskog praga*. Brački zbornik, 15, 1987, 134—149.

¹⁵ P. Šimunović, *o.c.*, 46.

¹⁶ N. Kapetanić i N. Vekarić, *Uticaj kršćanstva na izbor osobnih imena u selima Dubrovačke Republike*. Taj sam izvrsni rad recenzirao i bit će objavljen u Analima Historijskog instituta u Dubrovniku. Ovdje se interpretiraju neki od rezultata njihova istraživanja.

Hrvatska narodna imena koja krajem srednjega vijeka najprije izlaze iz uporabe jesu ona najstarija, i to a) složena: *Gojslav, Hranislav, Hvalimir, Prvoslav, Stanislav, Tihoslav, Vratislav* i b) profilaktička imena kao: *Hlapac, Grdoje, Grubiša, Povržen, Prodan, Tvrdoje* itd. koja su u 13. i 14. st. još bila u upotrebi.

Budući da je na taj način imenski repertoar bitno osiromašen, a entropija u velikom porastu, identifikacija pojedinih osoba je bila vrlo otežana. Tako npr. 1549. godine bilo je na navedenom području 40% muškog pučanstva s imenom *Vuk*, koje se ime poistovjećivalo s kršćanskim imenom *Luka/Luko*, koje je ime bilo također vrlo često.

Pri tako oskudnom fondu kršćanskih imena i pri jakoj imenskom entropijom, identifikacija osobnim imenom bivala je otežana. Zbog toga u kršćanskoj antroponimiji započinju dva susljedna procesa:

1. Kršćanska se imena ponašaju kao slavenska pokraćena imena dobijajući hipokorističke sufikse, koji svojom ekspresivnom tvorbom nose onomastički sadržaj. Tu pojavu pratimo od 10. stoljeća, tj. od pojave slavenskih osobnih imena u dalmatinskim gradovima, kad se pod utjecajem slavenskoga življa sa slavenskim narodnim imenima istoj slavenskoj tvorbi podvrgavaju i kršćanska imena.

2. Strana, puku nerazumljiva kršćanska osobna imena koja sve više postaju obavezna i dominantna, počinju od 15. stoljeća dobivati hrvatske prijevodne likove: *Florio* → *Cvjetko*, *Kristo* → *Krile*, *Rafo* → *Alegretto* → *Rado*, *Natale* → *Božo*, *Luka* → *Vuko*, *Vitale* → *Vido*, *Giovanni* → *Dživan* → *Ivan*, → *Gracija* → *Milica*, *Amalija* → *Ljubica*, *Glorija* → *Slava*.¹⁷ Ta resemantizacija u prijevodnom imenu nije pučka tvorevina i nije uvijek odgovarala izvorniku *Rafo* ≠ *Rado*, *Luka* ≠ *Vuko*, *Živan* ≠ *Dživan* (*Giovanni*), *Vitale* ≠ *Vid* itd. Puk je takva „prijevodna“ imena prihvatio i njima se služio u svakodnevnoj uporabi, dok su drugi, talijanski likovi kršćanske provenijencije služili kao službena imena.

U primorskoj gradskoj antroponimiji zbila su se, dakle, dva prevrata kao rezultat jezične i biološke simbioze romanskoga i slavenskoga življa. U prvo vrijeme prodiru slavenska osobna imena u romanski, pretežno kršćanski imenski sustav dalmatinskih gradova. Taj proces pokazuje put, intenzitet ulaska slavenskoga pučanstva u romanski grad i njegov socijalni status u gradu. Taj prodor je kroz sav srednji vijek znatan i zbivao se do 15. stoljeća. U isto vrijeme, a pogotovu od 15. stoljeća, kršćanska antroponimija, koja u gradu nosi pretežno slavenski biljeg, počinje utjecati na izvangradsku hrvatsku antroponimiju. Ta kristijanizacija hrvatskih imena zbivala se naglo i radikalno u čemu je mnogo pridonio Tridentski koncil, od kada hrvatsko, katoličko pučanstvo nosi obavezno kršćanska osobna imena te stalna, nepromjenljiva i nasljedna prezimena na svemu prostoru svojega prostiranja.

¹⁷ Za takva prevedena imena u Dubrovniku 19. stoljeća vidi rad Ž. Muljačića, *Osobna imena u Dubrovniku (župa Grad) od 1800. do 1900.* Filologija, 4, 1963, 111—128.

Petar ŠIMUNOVIĆ

CONTRIBUTION TO ANTHROPONYMIA OF DALMATIAN MEDIEVAL TOWNS

S u m m a r y

Croatians, having settled the hinterland of Dalmatian towns, started biological and linguistic symbiosis with Roman native population of those towns. Croatian people entered the towns early. There happened to be the climate of Roman influence and Roman proveniency. Slavic names started to be common very early, also, and Croatian names are well evidenced since 10th century. From then we can monitor increasing number of Slavic personal names, among the persons of certain influence and position in towns, too. Slavic repertoire of names got also enriched with more and more Christian names, adapted according to Croatian language code and noun forming, that can be illustrated with large number of hypocoristics derived from basic Christian names. This anthroponymia is more Christian by the names and more Croatian by forming...

In the hinterland of above mentioned towns, Slavic anthroponymia predominated, and in 15 and 16th century there suddenly started a process of replacing with the Christian anthroponymia. This process could especially be noticed after the Trident Council, when the Catholics had only used the Christian names.